

Карнічков В.О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОЇ СИСТЕМИ БУКОВИНИ У СКЛАДІ АВСТРІЙСЬКОЇ (АВСТРО-УГОРСЬКОЇ) ІМПЕРІЇ НАПРИКІНЦІ ХVІІІ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Стаття присвячена історико-правовому дослідженню особливостей судової системи в містах і селах Буковини у складі Австрійської (Австро-Угорської) імперії з кінця ХVІІІ – до початку ХХ століття.

Охарактеризовано систему судів Буковини, починаючи з ранніх періодів австрійського панування і до самого кінця існування імперії. Розкрито особливості організації, структури та функціонування окремих судових установ, які діяли на території Галицького краю.

Встановлено, що процес реформування судової системи в Буковині залежав від адміністративного устрою краю, який неодноразово змінювався впродовж всього часу існування Австрійської держави. Впродовж 1773–1786 років на Буковині функціонувала військова адміністрація, яка здійснювала управлінські та судові функції. До кінця ХVІІІ ст. діяли колишні молдавські судові органи, а сам судовий процес мав становий характер. В цей період були спроби ввести окреме судочинство для різних верств населення краю. Селяни могли звертатись за вирішенням своїх спорів до старост, міське населення – до магістрату свого міста, а шляхта та духовенства – безпосередньо до намісника. У містах Буковини судові функції виконували органи міського самоврядування. Поміщики Буковини мали право розглядати дрібні справи своїх підданих самостійно або за участі мандатора. Буковинський край входив до кількох адміністративних одиниць – цинутів, а кожен цинут ділився на околиці. У кожному цинуті був свій староста (двірник), який здійснював судочинство на місяцях. В кожен окіл призначався намісник, який допомагав старості цинуту, а також здійснював судочинство у дрібних справах. В центрах околиць були створені директорати, що очолювали директори, які розглядали незначні судові справи на ввірених їм адміністративних одиницях.

Проаналізовано, що в середині ХІХ ст., під впливом «Весни народів», у Австрії відбулися чергові перетворення судової системи. В цей період першою інстанцією у цивільних і кримінальних справах були одноособові та колегіальні повітові, а також колегіальні крайові суди. Судами другої інстанції виступали колегіальні вищі крайові суди, а найвищим судовим органом для Буковини залишався Верховний судовий і касаційний трибунал у Відні, що виконував функції останньої судової інстанції. Пізніше повітові суди були об'єднані з органами повітової влади, а колегіальні повітові суди в Буковині взагалі були ліквідовані. 23 лютого 1855 р. колишній Апеляційний суд Львова було реорганізовано у Вищий крайовий суд, а до його підсудності належала територія Буковини. До компетенції Вищого крайового суду Львова належав розгляд справ по другій і третій інстанціях, рішення по яких виносились повітовими, крайовими або окружними судами. Відповідно до Положення 1850 р., було створено Державну прокуратуру, яка під час розгляду кримінальних справ виконувала у судах функцію державного обвинувачення.

Встановлено, що з 1867 р. відбулись важливі зміни у судовій системі Буковини. В цей період крайові та окружні суди почали виконувати роль апеляційної інстанції для повітових судів. Судочинство було повністю відокремлено від адміністративної влади, а судові органи проголошувались незалежними та самостійними у здійсненні судової влади. З 1868 р. у Буковині почали відновлювати діяльність повітові суди, а до 1873 р. було відновлено діяльність суду присяжних, який діяв у кримінальному процесі при крайових і окружних судах. Окрім системи загальних судів, на території Буковини були організовані та функціонували спеціальні військові, торговельні, промислові та вексельні суди.

Ключові слова: Герцогство Буковина, Буковинський округ, Буковина, судова реформа, судова система, суд присяжних.

Постановка проблеми. Дослідження організації судової влади на західноукраїнських землях у складі Австрійської (Австро-Угорської) імперії завжди викликало інтерес серед представників історико-правової науки. Актуальність даної теми полягає у висвітленні безперервності історичного процесу еволюції судової системи в Україні. Беззаперечно, що пізнання позитивного історичного досвіду організації судових органів сприятиме пошуку найбільш оптимальних шляхів задля вдосконалення сучасної системи правосуддя в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремим питанням присвяченим організації та функціонуванню судових установ на території Буковини в складі Австрійської (Австро-Угорської) імперії стали предметом наукових пошуків Р.Ф. Кайндля, О.В. Кондратюка, В.С. Кульчицького, Р.В. Петріва, І.Й. Бойка, М.В. Никифорова, М.Ф. Криштановича та інших українських науковців. Судову систему Буковини у своїх працях також фрагментарно висвітлювали й деякі зарубіжні дослідники, зокрема А. Тейлор, Р. Канн, М. Годнек та інші. Однак, не зважаючи на існуючі дослідження, більшість наукових праць розкривають дане питання фрагментарно, лишаючи поза увагою важливі аспекти організації судової влади у містах і селах Буковини.

Метою статті є історико-правовий аналіз еволюції та особливостей судової системи Буковини у складі Австрійської (Австро-Угорської) імперії з кінця XVIII – до початку XX ст. на основі систематизації і узагальнення інформації з історичних джерел, пам'яток права, історико-правових досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених.

Виклад основного матеріалу. Процес впровадження австрійської судової системи на західноукраїнських землях був тривалим і пов'язаний із адміністративним статусом приєднаної території. За весь час перебування у складі Австрійської імперії (Австро-Угорщини), Буковина неодноразово змінювала свій адміністративний статус: військова адміністрація (1775–1786 рр.), окремий округ у складі Королівства Галичини і Володимирії (1787–1849 рр.), окремий коронний край – герцогство Буковина (1849–1914 рр.). Саме тому судові органи у містах та селах Буковини доцільно розглядати від моменту приєднання її території і до фактичного розпаду австрійської держави [1, с. 58].

Від моменту приєднання Буковини до складу Австрійської імперії, понад десять років там діяла військова адміністрація (1775–1786 рр.). За

цей період австрійська влада намагалась адаптувати новоприєднаний край до державного устрою, поширити на нього загальноімперське законодавство і створити управлінські та судові органи. Військова адміністрація краю складалась із 7 осіб – генерала з двома ад'ютантами, офіцер-казначая, волоського секретаря, волоського і польського писарів. Центральною фігурою військового правління Буковини та головою військової адміністрації був генерал Г. Сплєні, який зосереджував у своїх руках всю адміністративну та судову влади. Він підпорядковувався безпосередньо Придворній військовій раді у Відні та вищому військовому командуванню у Львові. Згодом, Г. Сплєні створив нову судову інстанцію на чолі з аудитором-капітаном, який був найвищою судовою інстанцією на території Буковини, а до його повноважень належав розгляд цивільних і кримінальних справ населення. Своїм головним завданням Г. Сплєні вважав запровадження норм австрійського права та найшвидше подолання залишків колишнього молдавського феодалного правління. У зв'язку з цим, він подав декілька доповідних записок до Придворної військової ради у Відні, у яких надав всебічну характеристику території Буковинського краю та зробив пропозиції щодо вдосконалення крайового управління та судівництва.

Повільні зміни в судовій системі Буковини відбувались впродовж 1773–1786 років зусиллями тогочасної військової адміністрації. Г. Сплєні намагався ввести окреме судочинство для різних верств населення краю. Так, селяни змогли звертатись за вирішенням своїх спорів до старости (двірника), міське населення – до магістрату міста, а шляхта та духовенства – безпосередньо до намісника [2, с. 20]. Тоді судові функції були тісно переплетені з адміністративними, судовий процес мав становий характер, а судові засідання проводились без участі адвоката, засідателів, без протоколу засідання та без реєстрації. Окрім цього спостерігався брак професійних суддів (якими, зазвичай, були самі лише представники шляхти), а губернаторський (генеральський) суд не мав чітко окресленої компетенції. Вироки та рішення судді виносили від імені імператриці, а оскаржити їх можна було до голови військової адміністрації. Смертні вироки також виконувались лише після їх затвердження військовою адміністрацією [3, с. 57; 4, с. 87].

Подальша реорганізація судової системи і створення нових судових органів в Буковині розтягнулися на декілька років. На перших ета-

пах у Буковині діяла колишня молдавська судова система. Буковинський край (дистрикт) входив до кількох адміністративних одиниць – цинутів, а кожен цинут ділився на околиці. У кожному цинуті управляв свій староста (двірник), який здійснював судочинство на місяцях. Староста мав у підпорядкуванні троє писарів, двоє з яких займалися процесуальними справами. В залежності від величини дистрикту старостам надавалося у підпорядкування до 80-ти судових працівників, до яких належали бирани (піші судові служителі), яких очолював капітан, умбалатори (кінні судові служителі), яких очолював лейтенант та арнаути, (щось на зразок крайової міліції) на чолі з капралом. В кожний окіл призначався намісник, який допомагав старості цинуту і також здійснював судочинство по дрібних справах. В центрах околиць були створені директорати, які очолювали директори. Останні керували ввіреними їм адміністративними одиницями (околицями) та розглядали незначні судові справи. Зазвичай директорів призначала місцева шляхта на два-три роки, однак більшість посадовців, які виконували судові функції все ж таки призначала військова адміністрація [5, с. 185].

З 1778 р., після призначення на посаду губернатора К. Енценберга реформа судової системи Буковинського краю продовжилась. Наступним кроком нового очільника краю стало налагодження судочинства у містах і селах Буковини. Судові функції у містах здійснювали органи міського самоврядування, які вирішували цивільні та кримінальні справи міщан нешляхетського походження, а їх рішення та вироки можна було оскаржити до Апеляційного суду у Львові, який поширював свою компетенцію на територію Буковини. Головними органами самоврядування у містах були міська лава та рада. Міську лаву (або суд) очолював вїт і вона виконувала судово-виконавчі функції, розглядала кримінальні справи, а також земельні спори та засідала в міській ратуші у чітко визначені дні. В окремих випадках, коли лава розглядала справи про тяжкі злочини (в яких виносилися смертні вироки), то збиралися представники магістратів з декількох міст. Міська рада представляла інтереси населення міста та вирішувала цивільні суперечки між міщанами та спори про спадщину. Однак, на практиці судові функції ради і лави майже не розділялися, що згодом призвело до їх об'єднання у єдиний орган. У містах Буковини також діяли окремі суди для національних меншин – євреїв і вірменів, а також окремі гірничі, фінансові, вексельні та військові суди

[6, с. 189; 7, с. 38–39]. З 1782 р. Чернівцями управляв громадський суд (щось на зразок магістрату) на чолі з суддею. Члени громадського суду називалися судовими засідателями. Мешканці міста обирали міський суд у складі судді і 4 радників терміном на три роки. Міський суд наймав діловода, канцеляриста, поліцаю, 5 слуг і два нічних сторожа. Кожний з радників відповідав за певну сферу життєдіяльності міста і був зобов'язаний брати участь у щотижневих засіданнях цього органу. За аналогічним принципом діяли органи й у інших містах Буковини.

Поміщики Буковини теж могли розглядати спори своїх підданих як суди першої інстанції, вони проводили судочинство у цивільних і попереднє розслідування у кримінальних справах. Однак, щоб отримати право на здійснення судочинства, поміщик повинен був скласти спеціальний іспит. У випадку, коли поміщик не виконував самостійно судових функцій, він мусив утримувати кваліфікованого суддю – юстиціарія (мандатора) [4, с. 336]. Висновки про кваліфікаційну придатність мандаторів надавали суди та органи влади. Однак, поміщик міг наглядати за діяльністю мандатора, але не міг втручатися в його роботу. В разі допущення мандаторами службової недбалості чи затягування справи, поміщик мав право втручання з метою попередження їх про відповідальність та усунення безчинств, а також інформування про такий випадок урядові і судові органи. Якщо проти дій і рішень мандаторів виступали обидві сторони спору, то суд поміщика не мав жодних повноважень, а спірна справа передавалась на розгляд крайового або шляхетського суду. В контексті цього, варто згадати патент про покарання підданих у домініях від 1 вересня 1781 р., який зобов'язував підданих підпорядковуватися не лише наказам органів державної влади, а й розпорядженням поміщиків та їх посадовим особам. Кожний підданий, який проявляв непокору, підлягав покаранню, накладання якого залежало від поміщика (за винятком випадків, коли воно виходило від органів окружної влади). Непослух і підбурювання проти поміщика передбачали арешт і суд. Сам судовий розгляд відбувався у присутності старости та двох поважних сусідів, а поміщик забезпечував ведення протоколу допиту. Поміщики та їхні службовці мали право накладати на підданих такі покарання як арешт з утриманням на хлібі та воді (до 8 днів) а також штрафні роботи [8, с. 41]. Не зважаючи на те, що домініальні суди вважалися пережитками феодального ладу, вони продовжували

функціонувати на західноукраїнських землях до 1855 р. [9, с. 116].

Здійснення судочинства у селах Буковини також належало до прямих обов'язків старости, якого призначав поміщик із трьох кандидатів, запропонованих сільською громадою. Староста мав право карати різкими за різноманітні провини (за несплату податків на користь громади, уникнення обов'язкових громадських робіт, тощо) і заковувати у кайдани. Однак, пізніше, згідно з губернським розпорядженням від 11 січня 1832 р., староста позбавлявся права карати за вчинені проступки і злочини, а повинен був повідомляти про них поміщика [10, с. 507].

Після відвідування у червні 1783 р. Буковини, імператором Йосифом II було висунуто ряд зауважень щодо організації місцевого судочинства, пов'язаних із затягуванням та повільним розглядом суддями як цивільних, так і кримінальних справ. У зв'язку з цим, з 1 січня 1784 р. було реорганізовано місцеві станові шляхетські суди, суддів яких призначав на посаду довічно імператор. Впродовж 1784–1787 років Львівський шляхетський суд поширював свою юрисдикцію не лише на територію Галичини, а й на Буковину. Львівський шляхетський суд складався з голови, віце-голови і 6–15-ти суддів і радників. До його штату також входила чимала кількість секретарів, протоколістів, реєстраторів-канцеляристів, судових виконавців, адвокатів та інших посадових осіб. Львівський шляхетський суд діяв як перша інстанція і розглядав цивільні та кримінальні справи шляхти. Пізніше, з 1787 р. шляхетський суд було створено у Станіславі (Івано-Франківськ), який також поширював свою компетенцію на Буковину до 1804 р., допоки в Чернівцях не було створено свій шляхетський суд [11, с. 79]. Шляхетські суди вирішували фіскальні питання, розглядали справи казенних маєтків, а також маєтків, що не підлягали веденню місцевої адміністрації, монастирів, капітулів, маєтків громад і магістратів, духівництва, місцевої шляхти і дворянства іноземного походження, а також осіб нешляхетського походження, які були нагороджені орденами та підданих Туреччини. Окрім цього, шляхетські суди розглядали справи нешляхетських установ, що користувалися певними привілеями, наприклад, Віденської торгової палати, Австрійського банку, страхового товариства, тощо. Шляхетські суди Буковини функціонували до 1855 р., після чого вони були ліквідовані, оскільки більш не відповідали новим принципам буржуазного судочинства [11, с. 78].

В період з 1787–1849 років, коли Буковина отримала статус окремого округу у складі Королівства Галичини і Володимерії, в судовій системі знову відбулись зміни. Так, з 1787 р. на території Галичини і Буковини були створені спільні для всіх суспільних станів кримінальні суди (спочатку в 19-ти циркулах, а пізніше – у Віснічі, Ряшеві, Львові, Самборі, Станіславові та Чернівцях). У зв'язку з цим, компетенцію шляхетських судів було звужено до розгляду цивільних спорів шляхти. Пізніше у Сереті був створений кримінальний суд, компетенція якого також поширювалася на територію Буковини [12, с. 125–127].

Окрім кримінальних судів у Буковині діяв аудиторський суд, який розглядав по першій інстанції справи шляхти, офіцерів, посадовців і духовенства. Після 1787 р. єдиною судовою інстанцією для шляхти Буковини став Крайовий суд у Львові, а пізніше на місці аудиторського суду у Чернівцях почав діяти окружний суд [12, с. 125–127].

Другою інстанцією для шляхетських і кримінальних судів по всій території Буковини був Апеляційний суд у Львові. Найвищою судовою інстанцією для Буковини з 1780 р. був Галицький сенат, який входив до складу верховної палати юстиції у Відні. Однак, буковинська шляхта хотіла мати власний суд і з 1790 р. зверталась з клопотаннями до уряду про створення цієї апеляційної інстанції. Такий суд був створений лише через 14 років 22 лютого 1804 р., саме з цього часу почав свою діяльність Крайовий суд Буковини. В першому десятиріччі свого існування він складався з 17 осіб – президента, двох крайових радників, 6 інших радників, двох секретарів, трьох протоколістів і трьох судових стажистів [12, с. 125–127].

В середині XIX ст., під впливом «Весни народів», у Австрії відбулися чергові перетворення судової системи. Перетворення мали буржуазний характер і були спрямовані на виокремлення судової влади від адміністративної, ліквідацію станових судів, скасування самоврядних міських судів, а також перетворення судів на державні. У самій Конституції Австрії 1849 р. передбачалось відокремлення судової влади від виконавчої та законодавчої, а також проголошувалась її незалежність і однакова підсудність для всіх громадян імперії. В червні 1849 р. імператор Франц Йосиф I схвалив загальні принципи судоустрою і доручив міністру юстиції розробити плани з організації судочинства в коронних землях. Одразу після проголошення Конституції, 14 червня 1849 р., було видано Положення про суд, на основі якого відбувалась перебудова тогочасної судової системи

Австрії, а відтак і Буковини, яка з 1849 р. отримала статус герцогства. Дія Положення поширювалася на територію герцогства Буковини з 1850 р., остання була поділена на судові повіти, в межах яких були створені повітові суди, крайові суди, а також Вищий крайовий суд. Незабаром, 6 листопада 1850 р. цісарським указом по всій території Галичини і Буковини було утворено 168 повітових судів, 9 крайових судів, 3 вищих крайових суди, а також вводився суд присяжних. Одночасно з цим мали бути ліквідовані станові та поміщицькі суди [13; 3, с. 58]. У грудні 1851 р. був виданий імператорський патент, який юридично закріплював триступеневу систему судів [14, с. 9]. Відповідно до нього, першою інстанцією у цивільних і кримінальних справах виступали одноособові та колегіальні повітові, а також колегіальні крайові суди, а судами другої інстанції виступали колегіальні вищі крайові суди. Найвищим судовим органом для Буковини залишався Верховний судовий і касаційний трибунал у Відні, що виконував функції третьої, тобто останньої судової інстанції [15, с. 346]. Не менш важливою юридичною основою для функціонування новоствореної судової системи стали імператорські патенти від 1 вересня 1852 р. і 22 травня 1853 р., а також розпорядження Міністерства юстиції та Міністерства внутрішніх справ Австрії від 16 січня 1853 р., 24 квітня 1854 р. і 9 червня 1855 р. [16, с. 177].

Повітові суди займали важливе місце у тогочасній судовій системі Австрії. Після реформи 1850 р. територія Буковини була перерозподілена на шість судових повітів, до кожного з яких входило декілька судових округ. Герцогство Буковина складалося з таких повітів і судових округ: Бецірк Черновиці (Чернівці) із судовими округами Черновиці (дві секції – міська і приміська), Садагура та Сторожинець, Бецірк Кіцмань (відокремлені від Чернівців північні околиці) з судовими округами Кіцмань та Заставна, Бецірк Вижниця з судовими округами Вижниця, Вашківці та Путила, Бецірк Радівці з судовими округами Радівці, Селятин та Серет, Бецірк Кимполунг (більша частина окремого Довгопільського околиці) з судовими округами Кимполунг, Дорнаватра та Гурагумора, а також Бецірк Сучава з судовими округами Сучава та Солка. Повітові суди діяли у 14 повітах у Заставні, Кіцмані, Садгорі, Сторожинці, Вижниці та Путилі. Апеляції на рішення повітових судів подавалися до крайового суду та вищої судової палати у Відні [3, с. 58]. 2 листопада 1859 р. було видано розпорядження міністра юстиції Австрії про збільшення кількості повіто-

вих судів у містах і містечках Галичини та Буковини, які не були повітовими центрами [17, с. 110; 18, с. 156]. Повітові суди розглядали справи по першій інстанції одноособово або колегіально, у складі трьох суддів. Вони розглядали цивільні справи, за винятком тих, що належали до підсудності судів вищої інстанції, а також кримінальні справи, зокрема про такі злочини як неповага до влади та державної символіки. Кожний повітовий суд мав у своїй структурі цивільний і кримінальний відділи, а також окремі виконавчий відділ (підвідділ), який займався виконанням судових рішень. [17, с. 229]. Згодом повітові суди були об'єднані з органами повітової влади, а колегіальні повітові суди, згідно з Положенням 1853 р., були ліквідовані. І хоча ще в Конституції 1849 р. декларувався принцип розмежування виконавчої та судової влади, функції повітових судів відтоді були перекладені на адміністрацію повітів, а функції колегіальних повітових судів перейшли до крайових судів Буковини [19, с. 246-247].

Крайові суди стали важливим результатом судової реформи середини XIX ст. [20, с. 127]. З 1853 р. усі крайові суди, за винятком Львівського та Краківського було перейменовано на «окружні». Окружний (крайовий) суд у Чернівцях був створений у 1855 р. на підставі постанов міністерства внутрішніх справ, юстиції та фінансів Австрії від 19 січня 1853 р., а також указів цісаря від 14 вересня 1852 р., 28 жовтня 1853 р., 25 січня 1854 р., і 24 квітня 1854 р. «Про реорганізацію адміністративної та судової системи в Австрійській імперії». Окружний суд виконував функції кримінального, цивільного, торгового та гірничого судів і дисциплінарним судом для судових службовців та суддів свого судового округу, а також вирішував питання про допуск до адвокатської діяльності. Окружний суд Чернівців підпорядковувався Вищому Крайовому суду у Львові, а під його відомством знаходились повітові суди. Окружний (крайовий) суд Чернівців діяв як суд першої інстанції для містян та жителів передмістя, а за своїм статусом і структурою він суттєво не відрізнявся від Крайового суду у Львові. Він складався із президента, радника Вищого крайового суду, 8 суддів-радників крайового суду, трьох секретарів, 8 ад'юнктів, одного ад'юнкта (позаштатного) до закладення ґрунтових книг, 25-ти аускультантів, директора та двох ад'юнктів канцелярії, начальника і двох ад'юнктів крайової табулі, секретаря, що вносив записи до ґрунтових книг, 8 канцеляристів; одного старшого та 12-ти звичайних тюремних наглядачів, 8 возних

і двох їх помічників [21, с. 91]. Структурно окружний (крайовий) суд мав два відділи – цивільний і кримінальний та складався з таких підрозділів: управління цивільно-судових депозитів, судової канцелярії, управління ґрунтових книг, управління в'язниць, санітарної служби, священників, судових перекладачів, експертів-хіміків, експертів у справах преси і видавництва, люстраторів, землемірів, оцінювачів земських мастків, будов з промисловими закладами, експертизи у справах друку і видавництва, нотаріусів і адвокатів [22, с. 58; 23, с. 81].

23 лютого 1855 р. Апеляційний суд Львова було реорганізовано у Вищий крайовий суд до підсудності якого належала територія Буковини [24, с. 45]. Вищий крайовий суд у Львові очолював президент. Після 1855 р. він структурно складався з президії, цивільного сенату, кримінального сенату, дисциплінарних сенатів для суддів, нотаріусів і працівників канцелярії, дисциплінарної комісії для службовців суду та тюремної охорони, а також особового сенату, який вирішував кадрові питання. Кожний із сенатів мав свого голову, двох його заступників, чотирьох членів і чотирьох їх заступників. До компетенції голови сенату належало вирішення кадрових питань, а його заступники розглядали справи про дисциплінарні проступки підпорядкованих йому суддів. Сенати обслуговували окружні суди, окремо по цивільним і кримінальним справам. Канцелярію Вищого крайового суду очолював директор. До компетенції Вищого крайового суду у Львові належав розгляд справ по другій і третій інстанціях, рішення по яких виносились повітовими, крайовими або окружними судами. Щоправда, подавати апеляції на вироки нижчестоящих судів у кримінальних справах було заборонено, оскільки їх виносили суди присяжних. Вищий крайовий суд розглядав вексельні та торговельні спори, справи гірського судочинства, апеляції на рішення консульств в Яссах, Галаці, Ізмаїлі і Тульче, а також кримінальні (коли суд присяжних було ліквідовано) та дисциплінарні справи. Під відомством Вищого крайового суду у Львові перебували крайові та окружні суди на території Східної Галичини і Буковини. Загалом до підвідомчості Вищого крайового суду у Львові належало 10 окружних судів – Бережанський, Золочівський, Коломийський, Перемишльський, Самбірський, Станіславський, Стрийський, Сяноцький, Тернопільський і Чортківський. Цей суд залишався діючим навіть після прийняття австрійської Конституції у 1867 р. [25, с. 248].

В цей період також була започаткована адміністративна юстиція, був створений Адміністративний трибунал у Відні, який розглядав скарги на діяльність органів адміністративної влади всіх рівнів. Відповідно до Положення 1850 р., було створено Державну прокуратуру, яка під час розгляду кримінальних справ виконувала у судах функцію державного обвинувачення. Впродовж 1849–1850 років при кожному окружному і крайовому судах було запроваджено посаду державного прокурора з помічниками, а при вищих крайових судах та Найвищому судовому і касаційному трибуналі – генерального (з 1873 р. – старшого) прокурора разом з помічниками. З 1873 р. прокурори при вищих крайових судах почали називатися «старшими прокурорами», а при окружних судах – «державними прокурорами». У повітових судах функції державного обвинувачення виконували заступники прокурорів.

У 1867 р. Австрія перетворилась на Австро-Угорщину. Після прийняття Конституційного закону від 27 грудня 1867 р. «Про судову владу» та реорганізації судової системи у 1867 р. крайові та окружні суди почали виконувати роль апеляційної інстанції для повітових судів. Вони також могли виконувати функції повітових судів, або передавати їм на розгляд справи. Структура і склад цих судів залишались незмінними [15, с. 346–347]. В цей період судочинство було повністю відокремлено від адміністративної влади, а судові органи проголошувались незалежними і самостійними.

З 1868 р. у Буковині почали відновлювати діяльність ліквідовані у 1854–1855 роки повітові суди. Як і раніше, повітові суди діяли одноособово або колегіально – у складі трьох суддів. Одноособові повітові суди розглядали цивільні справи і справи про адміністративні проступки, а колегіальні – кримінальні справи за участю не менше трьох повітових суддів, а їх рішення проводились у виконання спеціальним езекуційним відділом [11, с. 181].

З 9 березня 1869 р. (а фактично з 1873 р.) на території Буковини було відновлено діяльність суду присяжних, який був ліквідований у 1852 р. Суд присяжних діяв у кримінальному процесі при крайових і окружних судах. Правовою основою діяльності суду присяжних став закон від 1 березня 1869 р. для розгляду справ про злочини і проступки, вчинені працівниками друкарень, тому спочатку він застосовувався у справах про порушення законів про пресу, але пізніше, згідно з новим Положенням про карне судочинство від

23 травня 1873 р. суд присяжних розширив свою діяльність й на інші кримінальні справи, окрім політичних. Новий австрійський Кримінально-процесуальний кодекс 1873 р. відніс до компетенції суду присяжних 22 види тяжких кримінальних злочинів (за які загрозувало покарання не менше ніж 5 років позбавлення волі), 9 злочинів і два політичних проступки. Всі справи про тяжкі злочини розглядалися судом присяжних-засідателів у складі сенату. Суд присяжних діяв при крайовому і окружних судах і складався із суддів сенату крайового суду та 12-ти присяжних. На кожне засідання суду присяжних викликалися визначені у службовому списку 36 присяжних, із числа яких відбиралися 12 осіб, які займали лаву присяжних в кожній окремій кримінальній справі. Присяжні виносили вердикт про вину, а судді визначали вид кримінального покарання. Списки присяжних засідателів щорічно формувалися адміністративними органами, до яких зараховувалися особи, які відповідали майновому, віковому та освітньому цензам. Суд через жеребкування вибирав потрібну йому для розгляду конкретної справи кількість присяжних. Присяжними в той час, переважно були нотаріуси, університетські професори, шкільні вчителі, випускники університетів зі ступенем доктора та громадські діячі [22, с. 58; 26, с. 44–53].

Окрім загальних судів, на території Буковини були організовані військові, торговельні, промислові та вексельні суди [27, с. 12]. У Дрогобичах діяв третейський суд взаємодопомоги гірничих товариств. Спори між підприємцями та їх працівниками, а також між працівниками підприємства розглядалися промисловими судами, які були засновані у 1896 р. у Львові та Кракові. Цивільні справи між австрійськими та угорськими підданими за кордоном у першій інстанції розглядали австрійські консулати (консульські суди) [23, с. 81].

Усі судді призначалися на посаду пожиттєво імператором або ж уповноваженими ним посадовцями від його імені. Хоча на посаду судді затверджували у Відні, однак його кандидатуру пропонував голова відповідного суду. Суддею міг стати громадянин Австрії чоловічої статі, який мав вищу юридичну освіту та стаж практичної роботи у юридичній сфері не менше трьох років, а також успішно склав письмовий і усний кваліфікаційні іспити. Під час призначення на посаду судді складали суддівську присягу, а також окрему присягу про неухильне дотримання діючих конституційних законів імперії. В ході своєї діяль-

ності судді повинні були періодично проходити кваліфікаційну комісію, яку формував голова відповідного суду та який затверджував її висновки [28, с. 1520–1521]. Суддівські комісії створювалися щорічно міністром юстиції Австрії при кожному вищому крайовому або окружному суді, а до їх складу, зазвичай, входили професори юридичних факультетів і юристи-практики [27, с. 15]. Свої рішення судді виносили від імені імператора. Вони не могли приймати рішення щодо правомірності діючих законів, а лише щодо адміністративних розпоряджень. При прийнятті рішень судді визнавалися вільними і незалежними, у зв'язку з цим законом було передбачено обмеження щодо суддівської відповідальності. Зокрема, судді могли бути звільнені з посади лише у випадках, передбачених законом, і на підставі правильно постановленого судового рішення. Суддя міг бути звільнений з посади за наказом голови суду або вищого органу судової влади за умови термінової передачі справи на розгляд компетентного суду. Також суддя міг бути тимчасово відсторонений від обов'язків за наказом голови суду або ж за рішенням вищестоячої судової інстанції. Заборонялося переведення та відставка суддів всупереч їхній волі, окрім випадків і в порядку, передбачених законом. У випадку, коли суддя при виконанні своїх функцій допустив помилку, на нього можна було подати цивільний позов. При виконанні своїх повноважень судді мали неухильно дотримуватися конституційних законів імперії [27, с. 15]. У національному відношенні переважна більшість суддів Буковини були поляками [29, с. 61], а етнічних українців допускали до роботи в судах нижчих інстанцій [17, с. 220].

Новим процесуальним законодавством також передбачалося, що арешт громадянина був можливий лише на підставі відповідного судового рішення, а впродовж доби заарештованому мали повідомити про причину його арешту. Також в цей період юридично закріплювалися такі громадянські права, як недоторканність житла, таємниця листування, свобода слова, тощо [22, с. 214].

Висновки. Отже, враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що на території Буковини, яка перебувала у складі Австрії, а пізніше й Австро-Угорщини з кінця XVII – до початку XX ст. діяла австрійська судова система, еволюція якої пройшла тривалий шлях і була тісно пов'язана з розвитком органів крайового управління та змінами, що відбувались у самій імперії. Створення нових судових органів у Буковині відбувалось повільно і розтягнулося на десятки

років. Важливі зміни у судовій системі відбулись в середині XIX ст., під впливом «Весни народів», а перетворення носили буржуазний характер і були спрямовані на виокремлення судової влади від адміністративної, ліквідацію станового судочинства, скасування самоврядних міських судів та перетворення усіх судів на державні. Найістотніші зміни у судовій системі Буковини відбулись у 1867 р., коли Австрія перетворилась на Австро-Угорщину. В цей період судочинство було повністю виокремлено від адміністративної влади, судові органи проголошувались незалежними і самостійними, відновили свою діяльність

раніше скасовані повітові суди та суд присяжних. Першою інстанцією у цивільних і кримінальних справах виступали одноособові та колегіальні повітові, а також колегіальні крайові суди, а судами другої інстанції були колегіальні вищі крайові суди. Найвищою судовою інстанцією для Буковини залишався Верховний судовий і касаційний трибунал у Відні.

Загалом, австрійська судова система, яка поширювалась на Буковину, на належному для тих часів рівні забезпечувала здійснення судочинства та вирішення спорів, а також заклала основу для подальшого розвитку вітчизняної системи правосуддя.

Список літератури:

1. Час народів. Історія України XIX століття: навчальний посібник / [О.Г. Аркуша, К.К. Кондратюк, М.М. Мудрий, О.М. Сухий]; за заг. ред. М.М. Мудрого. Львів: Літопис 2016. 408 с.
2. Przegląd Prawa i Administracji. Lwów, 1896. 1186 s.
3. Кульчицький В.С. Апарат управління Галичиною в складі Австро-Угорщини / В.С. Кульчицький, І.Й. Бойко, І.Ю. Настасяк, О.І. Мікула. Львів, 2002. 88 с.
4. General Spleny's Beschreibung der Bukowina. 101 s.
5. Kann R.A. (1977). A History of the Habsburg empire. 1526-1918. Los Angeles; London-Berkeley, (in USA). 658 s.
6. Петрів Р.В. Генезис капіталізму у містах Східної Галичини в кінці XVIII – першій половині XIX ст. (1772–1850) / Р.В. Петрів. Івано-Франківськ, 1993. 282 с.
7. Карпичков В.О. Адміністративний устрій та організація місцевого управління Буковини кінця XVIII – початку XX століття. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки* 4(123)/2022. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, ВПЦ «Київський університет», 2022. 103 с.
8. Никифорак М.В. Крайовому суду Буковини – 200 років / М.В. Никифорак // Судово-правова система в Україні: проблеми і перспективи: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 200-річчю Крайового суду Буковини, (Чернівці, 26–29 трав. 2004 р.). Чернівці, 2004. С. 39–48.
9. Вісник законів державних для королівств і країв в державній раді заступлених. Річник. Відень, 1887. 440 с.
10. Provinzial-Gesetzsammlung des Königreichs Galizien und Lodomerien. Lemberg, 1827–1846. 1032 s.
11. Установи Західної України до об'єднання її в єдиній Українській радянській соціалістичній державі. Львів, 1955. 180 с.
12. Hillbricht K.O. języku sądowym w Galicji / K. Hillbricht // Prawnik. Lwów, 1871. Rok II. № 30. S. 125–127.
13. Allgemeines Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Österreich 1850, CLXV. Stück, Nr. 497: «Kaiserliche Verordnung, wodurch die Gerichts-Organisation in den Kronländern Galizien und Lodomerien mit Krakau, Auschwitz und Zator und in der Bukowina festgesetzt wird». 613 s.
14. Никифорак М.В. Державний лад і право на Буковині в 1774-1918 рр. / М. В. Никифорак. Чернівці: Рута, 2000. 280 с.
15. Терлюк І.Я. Історія держави і права України (Доновітній час): навчальний посібник / І.Я. Терлюк. Київ: Атіка, 2006. 400 с.
16. Páaza S. Historia prawa w Polsce. CzĀGü II. Polska pod zaborami. Kraków: W-wo “KsiĀgarnia Akademicka”, 1993. 208 s.
17. Baltl H. Österreichische Rechtsgeschichte / Herman Baltl, Gernot Kocher. Wien: Leykam, 1995. 300 s.
18. Криштанович М.Ф. Державне управління процесом становлення та розвитку судових органів на українських землях у складі Австрійської імперії. Ефективність державного управління: зб. наук. праць. 2009. Вип. 20. С. 156.
19. Gondek M. Austriacka procedura karna z 1853 i 1873 roku w praktyce orzeczniczej sądów krakowskich. Studia z Dziejów PaĀstwa i Prawa Polskiego. àydĀ: Wydawnictwo Uniwersytetu àydzkiego, 1995. T. 16. S. 245–267.
20. Handbuch des Statthalterei-Gebietes in Galizien für das Jahr 1862. Lemberg: Aus der k.k. galiz. Aerial-Staats-Druckerrei, 1862. 608 s.

21. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1887. Lwów: Z drukarni Władysawa Łozińskiego, 1887. 854 s.
22. Бойко І.Й. Галичина у державно-правовій системі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918): навчальний посібник / І.Й. Бойко. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 312 с.
23. Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку: монографія / [В.С. Бігун, І.Й. Бойко, Т.І. Бондарук, О.А. Гавриленко та ін.]; за ред. І.Б. Усенка. Київ: Наукова думка, 2014. 502 с.
24. Кондратюк О.В. Організація судових органів у Галичині за австрійською конституцією 1867 р. / О.В. Кондратюк. *Вісник Львівського інституту внутрішніх справ*. 2004. № 1. С. 310–318.
25. Історія держави і права України: підручник: у 2 т. / за ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина, В.Д. Гончаренка. Т. 1 / кол. авт.: В.Д. Гончаренко, А.Й. Рогожин, О.Д. Святоцький та ін. Київ: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 484 с.
26. Правосуддя: філософське та теоретичне осмислення: колективна монографія / А.М. Бернюков, В.С. Бігун, Ю.П. Лобода [та ін.]; відп. ред. В.С. Бігун. Київ, 2009. 316 с.
27. Кондратюк О.В. Судова система та судочинство в Галичині у складі Австро-Угорщини (1867–1918 рр.): автореф. дис.... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів: СПДФО «Марусич», 2006. С. 12.
28. Staatsgrundgesetz vom 21. Desember 1867 über die richterliche Gewalt (Основний закон від 21 грудня 1867 р. про судову владу). Die Verfassungen in Europa 1789–1949 / Dieter Gosewinkel, Johannes Masing. München: Verlag C.H. Beck, 2006. S. 1520–1521.
29. Кайндль Р. Історія Чернівців від найдавніших часів до сьогодення / Р. Кайндль; пер. з нім. В. Іванюка. Чернівці: Зелена Буковина, 2005. 300 с.

Karpichkov V.A. PECULIARITIES OF THE JUDICIAL SYSTEM OF BUKOVINA AS PART OF THE AUSTRIAN (AUSTROUS-HUNGARIAN) EMPIRE IN THE END XVIII – BEGINNING OF THE XX CENTURY

The article is devoted to the historical and legal study of the peculiarities of the judicial system in the cities and villages of Bukovina as part of the Austrian (Austro-Hungarian) Empire from the end of the 18th to the beginning of the 20th century.

The system of courts of Bukovyna is characterized, starting from the early periods of Austrian rule and until the very end of the existence of the empire. The peculiarities of the organization, structure and functioning of individual judicial institutions that operated on the territory of the Galicia region are revealed.

It was established that the process of reforming the judicial system in Bukovina depended on the administrative structure of the region, which was repeatedly changed during the entire existence of the Austrian state. During the years 1773–1786, a military administration functioned in Bukovina, which performed administrative and judicial functions. By the end of the 18th century, the former Moldovan judicial bodies acted, and the judicial process itself had a standing character. During this period, there were attempts to introduce a separate judiciary for different strata of the region's population. Peasants could address their disputes to the elders, the urban population to the magistrate of their city, and the nobility and clergy to the governor directly. In the cities of Bukovyna, judicial functions were performed by the bodies of city self-government. Landlords of Bukovyna had the right to consider minor cases of their subjects independently or with the participation of a mandator. The Bukovyna region was part of several administrative units – tsints, and each tsint was divided into oblasts. Each tsint had its own starosta (janitor), who administered justice on the moons. A governor was appointed to each district, who assisted the elder of the tsint, and also administered justice in minor cases. Directorates headed by directors were created in the centers of the districts, who considered minor court cases in the administrative units entrusted to them.

It is analyzed that in the middle of the 19th century, under the influence of the «Spring of the Peoples», another transformation of the judicial system took place in Austria. During this period, the first instance in civil and criminal cases were single-person and collegial district courts, as well as collegial regional courts. The courts of the second instance were collegial higher regional courts, and the highest judicial body for Bukovina remained the Supreme Judicial and Cassation Tribunal in Vienna, which performed the functions of the last judicial instance. Later, the district courts were merged with the district authorities, and the collegial district courts in Bukovyna were abolished altogether. On February 23, 1855, the former Court of Appeal of Lviv was reorganized into the Higher Regional Court, and the territory of Bukovyna belonged to its jurisdiction. The competence of the Higher Regional Court of Lviv included consideration of cases at the second and third instance, the decisions on which were issued by the poviat, regional or district courts. According to the Regulation of 1850, the State Prosecutor's Office was created, which during the consideration of criminal cases performed the function of the state prosecution in the courts.

It has been established that since 1867 important changes have taken place in the judicial system of Bukovyna. During this period, regional and district courts began to act as an appellate authority for county courts. The judiciary was completely separated from the administrative power, and judicial bodies were declared independent and independent in the exercise of judicial power. Since 1868, district courts began to resume their activity in Bukovyna, and by 1873, the activity of the jury court, which acted in criminal proceedings at regional and district courts, was resumed. In addition to the system of general courts, special military, commercial, industrial and bills of exchange courts were organized and operated on the territory of Bukovyna.

Key words: *Duchy of Bukovina, Bukovyna District, Bukovyna, judicial reform, judicial system, jury trial.*